

**SKITTA!!
Kitara-aarteita
1920-luvulta 2000-luvulle**

**Sibelius-museo
29.10.2006-31.5.2007**

SUOMI

KITARA SUOMESSA

Turussa järjestettiin kitarakonsertteja jo 1700-luvulla, mutta kitara jäi pitkään muiden kielisoittimien varjoon. 1900-luvun alussa kitaroita tuotiin ulkomailta, mutta kehitys pysähtyi kansalaissodan ja myöhemmin toisen maailman sodan aikana. Pitkälle 1960-luvulle saakka oli hankalaa tuoda soittimia maahan tuontirajoitusten ja valuuttasäännöstelyn takia. Tästä syystä käynnistyi kotimainen kitaratuotanto. Vuonna 1945 Jaakko Noso perusti kitarapajan Järvenpään ja samana vuonna Ab Munkers Oy ryhtyi valmistamaan kitaroita Pietarsaareissa sijaitsevassa tehtaassaan. Suurempien tuottajien ohella Suomessa toimi myös yksittäisiä kitaranrakentajia kuten Johannes Malmström ja Paul Kurt Lippert Helsingissä.

Aluksi Pelastusarmeija ja monet vapaakirkolliset yhteisöt, jotka käyttivät kitaraa toiminnassaan, olivat kitaranvalmistajien tärkeä kohderyhmä. Beatlesin ja folk-aallon myötä kitaran suosio laajeni ja siitä tuli myös Suomessa kotitalouksien yleisin soitin. Klassisen kitaran soitonopetus alkoi Sibelius-Akatemiassa vuonna 1967.

Munkersin kitaratehdas (vuodesta 1961 Landola) kasvoi kotimaisen kysynnän mukana, mutta se sai myös osansa kasvaneista kansainvälisistä kitaramarkkinoista. Vuoteen 1974 mennessä Landola-kitaroita oli viety ulkomaille yli 200.000 kappaletta.

Oy Munkers Ab, Tapio Rautavaara-malli (1950)

Oy Munkers Ab (1945-1961) aloitti kitaranvalmistuksen sodan jälkeen Pietarsaareissa tuotemerkillä Landola. Vuonna 1961 Landolasta tuli myös yrityksen nimi.

Tapio Rautavaara-mallia valmistettiin ainoastaan kaksi kappaletta laulaja ja olympiavoittaja Tapio Rautavaaralle (1915 – 1979), mistä johtuen kitaran päässä on koristeena olympiarenkaat. Rautavaara-malli on suurempi kuin vastaavat tavalliset Landola-kitarat. Laulajatähti esiintyi myös Landola-kitaran mainoksissa, joissa hän vakuutti olevansa ”ensi hetkestä ihastunut kitaraansa ja suosittlevansa sitä mielihyvin kaikille.”

Näyttelyn valokuvan Tapio Rautavaarasta on ottanut Matti Björkman.

Orkesterikitara, valmistaja tuntematon

Useimmat suomalaiset viihdetähdet ja musiikkipersoonat kirjoittivat nimikirjoituksensa sanoittaja ja käsikirjoittaja Reino Helismaan (1913 – 1965) kitaran. Helismaa oli yksi suomalaisen populaarimusiikin tuotteliaimpia sanoittajia. Hän kirjoitti sanoituksen lähes 5000 iskelmään ja käsikirjoituksen yhteensä 32 elokuvaan.

Jaakko Noso, Immonen-kitara

Kitaratehtailija Jaakko Noso rakensi kitaroita Järvenpäässä vuosina 1945-1966. Näytteillä olevan mallin Noso rakensi kitaristi Viljo Immosen (1919 – 1979) ehdotuksesta Fazerin musiikkikauppaa varten. Viljo Immonen oli eräs Suomen arvostetuimmista kitaristeista. Hän antoi Noson ottaa mallia omasta Epiphone-kitarastaan, jonka kopioita Noson Immonen-kitarat ovat. Mallin myyntiä edistettiin nimeämällä kitara Immosen mukaan.

Immonen soitti klassista kitaraa ja opiskeli mm. Andrés Segovian johdolla. Tämän lisäksi hän soitti kuitenkin myös jazzia orkesteri- ja sähkökitaralla. Immonen julkaisi useita nuottikokoelmia ja kitaraoppaita. Jo 1940-luvun puolivälissä hän kirjoitti oppaan plektralla soittamisesta, josta tuli monien suomalaisten sähkökitaristien ohjenuora useiksi vuosikymmeniksi.

Höfner, orkesterikitara

Kitara on kuulunut turkulaisuusmusikko Pentti Viherluodolle (1915 – 2004), joka tuli tunnetuksi laulajana ja lauluntekijänä. Hän on säveltänyt mm. kappaleet *Puhelinlangat laulaa* ja *Aamu Airistolla*. Viherluoto soitti kitaraa ja banjoa, mutta säveltäessään hän käytti yleensä mandoliinia.

Saksalaisen Höfnerin soitintehtaan perusti vuonna 1887 viulunrakentaja Karl Höfner. Popmuusikoiden keskuudessa Höfner tuli kuuluisaksi puoliakustisesta bassokitaramallistaan, jota mm. Paul McCartney soitti Beatlesin klassikkolevyillä.

Herman Carlson Levin, orkesterikitara Dynacord, kitaravahvistin

Ingmar Englundin (1920 – 1978) vahvistin ja kitara. Englund oli yksi Suomen ensimmäisistä jazz-kitaristeista. Suuri yleisö muistaneekin hänet kuitenkin parhaiten yhtyeestä Humppa-Veikot sekä hänen soitostaan lukemattomilla levytyksillä.

Ruotsalainen Levinin kitaratehdas toimi vuosina 1900-1978 ja se oli Hagströmin ohella Ruotsin tärkein kitaranvalmistaja.

Paul Kurt Lippert, orkesterikitara

Lippert oli yksi keskeisiä suomalaisia kitaranvalmistajia 1940- ja 1950-luvuilla. Esillä olevassa kitarassa on alunperin ollut plektrasuoja. Mikrofonin on asennettu myöhemmin. Soitin on kuulunut taiteilija Simo Ruokokoskelle, joka on kuljettanut sitä mukanaan Euroopan-matkoillaan.

Musiikkiesimerkit:

Päivänsäde ja menninkäinen (säv. & san. Reino Helismaa)
Tapio Rautavaara, laulu, Ingmar Englund, kitara. Äänitetty 1949.

Carry me back to old Virginny (J.Bland)
Rytmin Swing-yhtye, Viljo Immonen, sähkökitara, 1946 (ilmeisesti ensimmäinen suomalainen sähkökitarasoolo-levytys).

AKUSTISESTA SÄHKÖKITARAAN

Kitara oli pitkään suhteellisen heikkoääninen säestyssoitin. Tanssiorkestereissa tärkeimmän kielisoittimen asemassa oli pitkään banjo, jolla oli suhteellisen perkussiivinen asema orkesterissa. Kitaran äänenvoimakkuutta yritettiin nostaa mm. muokkaamalla kaikukopan mallia, kokeilemalla erilaisia materiaaleja ja asentamalla resonanssikartioita kaikukopan sisään. Lopulta kitaroihin alettiin asentaa mikrofoneja, minkä seurauksena soittimen äänenvoimakkuus kasvoi ja se sai keskeisemmän roolin yhtyesoitossa.

Gibson, Style O Artist Model (1922)

Soikeanmuotoisella ääniaukolla varustettua O-mallia valmistettiin vuosina 1902 – 1923. Se oli suosittu mm. blues- ja ragtime-artistien parissa. Vuonna 1908 malli sai rungon yläosaan korvapuustileikkauksen ja mandoliinimalleista perityn otelautapidennyksen. Kitarassa on myös terävä soololovi, joka helpottaa soittamista otelaudan yläosassa. O-malli oli maailman ensimmäinen kitara, jossa oli vakiovarustuksena kaulan säätörauta ja talla, molemmat Gibsonin patentoimia ratkaisuja. O-malli oli aikanaan Gibsonin kallein kitaramalli.

National, Tricone Style 1 (1929)

National-yhtiö erikoistui resonanssitaroihin eli kitaroihin, joissa oli puu- tai metallirungon sisään rakennettu soittimen ääntä voimistava metalliresonaattori. Kitaran voimakas ääni syntyy kun kielten värähtely johdetaan tallan kautta kitaran sisällä olevaan pyöreään alumiinikartioon, joka toimii resonaattorina. Toisin kuin akustisessa kitarassa, resonaattorikitaran kansi ei resonoi lainkaan. Resonanssitaran idean kerrotaan syntyneen Thomas Alva Edisonin fonografineulan sovelluksena. Edisonin fonografissa neula johti värähtelyn kalvolle, josta ääni johdettiin kuulijalle äänitorven kautta. Resonanssitaroita soitettiin tavallisesti sormiplektralla ja etenkin country-musiikissa sekä bluesissa putkella tai pullonkaulalla (nk. "slidekitara" tai "bottleneck").

Kay, K-161 Thin Twin (1953)

Kayn valmistamat edulliset kitarat, joita myytiin tavarataloissa ja postimyynnissä, tekivät sähkökitarasta suosittun köyhempien blues-artistien parissa. Thin Twin -kitaralla on omaleimainen ulkonäkö, ontto runko ja laminoitu, f-aukoton tasainen kansi. Mallia käyttivät blues-muusikot kuten Lightnin' Hopkins ja Howling Wolf sekä ennen kaikkea Jimmy Reed. Heistä viimeksi mainittu yhdistetään niin vahvasti Thin Twin -kitaraan, että soitinta kutsutaan usein "Jimmy Reed – kitaraksi".

Gibson, EH 150 (1936)

Nimi EH tulee englannin kielen sanoista "Electric Hawaiian". Numero 150 taas viittaa kitaran ja vahvistimen yhteishintaan, joka mallin tullessa markkinoille oli 150 dollaria. Kyseessä oli Gibsonin ensimmäinen sähkösoitin. Malli lanseerattiin vuonna 1935 aluksi alumiinirunkoisena ja vuotta myöhemmin vaahterarunkoisena. Havaijikitaraa soitetaan siten, että soittaja pitää kitaraa sylissään ja painaa vasemmalla kädellään metalliputkea kieliä vasten, oikean käden näppäillä melodiaa.

Munkers-Landola, Malli 5 Ideal-mikrofonilla

Monien muusikoiden ensikosketus sähköiseen äänenvahvistukseen oli erillinen mikrofoni, joka kiinnitettiin akustiseen orkesterikitaraan. Monet Landola-kitarat vahvistettiin sähköisesti tällä tavalla. Suomalaiset alan pioneerit, kuten Strömmerin veljekset Tampereella ja Leif Renwall Helsingissä, rakensivat jo 1940-luvulla mikrofoneja ja vahvistimia. 1950-luvulla yleistyivät mm. Ideal-mikrofonit, jotka valmistettiin Saksassa.

Musiikkiesimerkit:

Denver Blues (Tampa Red)

Tampa Red, slidekitara (National resonaattorikitara). Äänitetty 1920-luvun lopulla.

Musiikkiesimerkki:

I can't be satisfied (Big Bill Broonzy)

Big Bill Broonzy, kitara ja laulu, 1930.

GIBSON & FENDER

Merkittävimmat sähkökitaranvalmistajat 1950-luvulta meidän päiviimme ovat Gibson ja Fender. Gibsonin historia juontaa itse asiassa juurensa 1800-luvulle, kun yhtiön perustaja Orville Gibson (1856-1918) alkoi rakentaa mandoliineja ja kitaroita. Yhtiö valmisti pitkään vain akustisia soittimia, mutta Gibsonin kehitysosasto kokeili myös erilaisia rakenteita, joista myöhemmin tuli soitinrakennuksen standardiratkaisuja.

Fenderin loi 1940-luvulla Leo Fender (1909-1991). Jo vuonna 1950-luvun vaihteessa Fender löi läpi Broadcaster-mallillaan, joka oli yksi maailman ensimmäisiä ”lankkukitaroita”, eli massiivipuurunkoisia sähkökitaroita.

Gibsonin ja Fenderin suosituimmat kitaramallit ovat esimerkkejä poikkeuksellisen menestyksekkästä teollisesta muotoilusta. Tuotteita valmistetaan periaatteessa edelleen saman mallin mukaan ja niistä on olemassa lukemattomia kopioita eri puolilla maailmaa. Yhtiöt alkoivat myöhemmin itsekin valmistaa halvempia versioita malleistaan ja ottaa vanhoja malleja uudelleen tuotantoon. Nykyään valmistetaan myös kitaroita, jotka ovat tarkkoja kopioita tunnettujen muusikoiden yksittäisistä soittimista; kopioissa on täsmälleen samat kolhut ja jäljet kuin alkuperäisissäkin.

Gibson, ES-5 N (1953)

Malli ES-5 tuotiin markkinoille vuonna 1949 Gibsonin ES, eli ”Electric Spanish” -sarjan huippumallina. Se oli maailman ensimmäinen kolmella mikrofonilla varustettu kitara ja edelsi näin ollen Fenderin Stratocasteria viidellä vuodella. ES-5:stä tuli suosittu mm. bluesmuusikoiden, kuten B.B.King ja T-Bone Walkerin, keskuudessa.

Gibson, ES-350 TN (1957)

Gibson esitteli vuonna 1955 uuden, ohuempirunkoisen version L5-mallistaan. Uusi malli sai nimekseen ”Byrdland” kitaristien Billy Byrdin ja Hank Garlandin mukaan. Samanaikaisesti valmistettiin myös vähemmän koristeellista ES-350T -mallia. Molemmissa malleissa kaula on lyhyempi ja otelauta kapeampi kuin L-5:ssä.

Vuonna 1957 Gibson asensi joihinkin malleihinsa uuden ”hurinattoman” kaksipuolaisen, niin sanotun ”humbucking”-mikrofonin, jonka yhtiö patentoi. Esillä olevassa kitarassa on juuri tällaiset mikrofonit.

Rock’n’rolltähti Chuck Berry suosi kyseistä mallia klassikoiksi muodostuneissa rockäänityksissään 1955-1964.

Gibson, Les Paul Model (1959)

Gibson, kuten useimmat kitaranvalmistajat, kiinnostui hitaasti ”lankkukitaroista”, toisin sanoen massiivipuurunkoisista kitaroista (erotuksena perinteisistä ”laatikkomalleista”, joissa mikrofonit asennettiin onttoon runkoon). Keksijä ja kitaristi Les Paul (alkujaan Lester Polfuss, s. 1915) ehdotti jo 1940-luvun alkupuolella Gibsonille, että kannattaisi kokeilla massiivista puurunkoa, mutta huonolla menestyksellä. Aika ei ollut vielä kypsä. Esimerkiksi Leo Fenderin sähkölankku sai aikaan huvittuneita katseita, kun se esiteltiin uutuuksena musiikkimessuilla 1950-luvun alussa – mallia kutsuttiin ”harjanvarreksi”. Kun Fenderin Telecasterista, arvosteluista huolimatta, tuli muusikoiden ja kuuntelijoiden keskuudessa menestys, mielipiteet muuttuivat. Gibson aloitti yhteistyön Les Paulin kanssa voidakseen itsekin kehittää uuden mallin.

Gibson otti lähtökohdakseen perinteiset muotoiluperaatteensa. Erotuksena Fenderiin päädyttiin esimerkiksi ratkaisuun, jossa kaula liimattiin runkoon kiinni, ja kaulan kulman ja kannen muodon valinnassa noudatettiin viulun muotoja. Rungon pohja tehtiin mahongista ja kitarassa oli ohut vaahterakansi. Les Paul ehdotti kanteen hienostunutta kultaväriä, mikä sai kitaran erottumaan muiden valmistajien tuotteista ja peitti samalla rakenteen yksityiskohdat niin, että kilpailijoiden oli vaikea havaita puulajeja tai valmistustapoja. Vuonna 1952 malli oli valmis tuotantoon. Gibsonin toimitusjohtaja epäroi aluksi käyttää yhtiön nimeä kitarassa, koska hän pelkäsi tuotteen olevan floppi, mutta päätyi lopulta varmuuden vuoksi nimeämään kitaran Gibson Les Pauliksi. Valinta osoittautui oikeaksi: kyseinen malli on pysynyt elossa nykypäiviin saakka.

Näyttelyssä oleva kitara on kuulunut mm. Raimo Sarkiolle, joka toimi useiden vuosien ajan Jaakko Salon orkesterissa sekä kitaransoitonopettajana. Hän oli myös mukana lukemattomissa studionauhoituksissa, aina Olavi Virran *Hopeisesta kuusta* Hectorin *Palkkasoturiin*. Myöhemmin kitaraa ovat soittaneet mm. Albert Järvinen ja Antero Jakoila.

Esillä olevan kitaran valmistusnumero on 9-2215. Valmistussarja on arvostettu, esimerkiksi englantilainen kitaristi Peter Green soitti 1960-luvun lopulla John Mayallin Bluesbreakersissä Les Paul-kitaraa, jonka sarjanumero oli 9-2227. Green lahjoitti sittemmin kitaransa Gary Moorelle.

Fender, Vintage Telecaster (1983)

Telecaster on yksi kaikkein merkittävimmistä lankkukitaroista ja se on vanhin yhä edelleen tuotannossa olevista sähkökitaramalleista. Mallin valmistus aloitettiin vuonna 1950 nimellä Esquire. Myöhemmin esiteltiin kaksimikrofoninen versio, joka sai nimen Broadcaster. Nimi oli kuitenkin jo aiemmin rekisteröity tavaramerkiksi ja Fender päätti ajan hengen mukaisesti rekisteröidä nimen Telecaster; televisio teki parhaillaan läpimurtoa. Mallin voi sanoa olevan ensimmäinen kitara, joka suunniteltiin nykyaikaiseen massatuotantoon. Kustannukset pidettiin alhaisina äärimmäisen taloudellisen ja yksinkertaisen

valmistustavan avulla. Runko ja kaula jyrssiin erikseen koneellisesti, mikä takasi tasaisen laadun, ja teki osien yhteen ruuvaamisen helpommaksi. Kapeaa ja kulutusta hyvin kestävä kitaraa oli helppo soittaa ja olkahihnan ansiosta myös kevyt kantaa seisaaltaan soitettaessa.

1980-luvulla vanhoista "vuosikertamalleista" tuli suosittuja ja useat japanilaiset kitaratehtaat alkoivat valmistaa korkealuokkaisia kopioita vanhoista Fender-kitaroista. Ilmiö pakotti Fenderin valmistamaan niin sanottuja "vintage reissue" -malleja, joissa mitat, materiaalit ja väritys seurasivat tarkasti yhtiön alkuperäisiä piirustuksia. Näyttelyn kitarassa, joka on "uudelleenjulkaisu", on nähtävissä useita näistä alkuperäisistä piirteistä, kuten väritys ja erillisen otelaudan puuttuminen (nauhat on toisin sanoen kiinnitetty suoraan vaahterasta tehtyyn kaulaan).

Fender, Stratocaster (1956)

Stratocasteria voidaan kutsua maailman suosituimmaksi ja kopioituimmaksi kitaramalliksi. Leo Fender kehitti mallin ja se tuotiin markkinoille vuonna 1954. Tarkoituksena oli kehittää Telecaster -tuotannosta saatuja kokemuksia edelleen ja myös kilpailla Gibsonin Les Paul -mallin kanssa. Stratocasterin saarnirunko on muotoiltu niin, että se tukee oikeaa käsivartta ja rungon takaosa myötäilee kitaristin vyötäröä. Rungon syvien cutaway-leikkausten ansiosta otelautaa on helppo soittaa myös korkealta. Kitarassa on kolme yksikelaista mikrofoonia, joista takimmainen nojaavassa asennossa. Vahvistinjohdon pistoke on sijoitettu kitaran etupuolelle. Mallissa on myös mekaniikka, joka mahdollistaa yksittäisten kielten hienosäädön. Kielet kulkevat rungon lävitse ja ne on kiinnitetty jousilla varustettuun telaan, mikä mahdollistaa sävelkorkeuden helpon muuttamisen vibrakammen avulla.

Esillä olevan kitaran sarjanumero on 12030. Se kuuluu näin ollen samaan tuotantosarjaan kuin Eric Claptonin "Brownie" Stratocaster (sarjanumeroltaan 12073), jolla Clapton nauhoitti mm. hittinsä *Layla*.

Näyttelyn valokuvassa luultavasti kaikkien aikojen tunnetuin Stratocaster -kitaristi Jimi Hendrix konsertoi Helsingin Kulttuuritalolla vuonna 1967, valokuvaaja Hannu Lindroos.

Fender, Jaguar (1964)

Fender avasi uuden vuosikymmenen tuomalla vuonna 1962 markkinoille Jaguarin. Mallista tuli suosittu Länsirannikon niin sanottua surf-musiikkia soittaneiden yhtyeiden keskuudessa. Nuori yleisö piti soittimen modernista, ajalleen rohkeasta muotoilusta.

Jaguarissa hyödynnettiin uusia teknisiä ratkaisuja. Kaula on hieman lyhyempi kuin aikaisemmissa Fender-malleissa. Siinä käytettiin myös mm. liukukytкимиä ja tallan kohdalle asennettiin kielten sammuttaja. Jaguarin kokoamiseen tarvittiin 103 osaa, mikä oli huomattavasti enemmän kuin

Stratocasterin 65 osaa ja mallista tulikin Fenderin kallein. Jaguar ei koskaan saavuttanut taloudellista menestystä ja tuotanto lopetettiin 1975. Malli koki kuitenkin renessanssin 1990-luvun alussa, jolloin sitä suosivat vaihtoehtorockarit ja grunge-yhtyeet kuten Nirvana.

Fender, Bassman-vahvistin (1959)

Tweedkankainen Bassman-vahvistin tuotiin markkinoille 1952 yhdessä Precision-bassokitaran kanssa. Vahvistimessa oli alun perin 15 tuuman kaiutinelementti, joka vuonna 1957 korvattiin neljällä kymmentuumaisella elementtiparilla. Samalla kromipaneelin soitinsisääntulot lisääntyivät kahdesta neljään. Bassmanista tuli, nimestään huolimatta, suosituimpi kitaristien keskuudessa ja se näytti sopivan hyvin myös huuliharpulle. Malli oli myöhemmin lähtökohtana brittiläisille Marshall-vahvistimille. Suuri kysyntä sai Fenderin ottamaan Bassmanin uudelleen tuotantoon vuonna 1990.

Näyttelyssä esillä oleva vahvistinta on käyttänyt huuliharpunsoittaja Rod Piazza, jolle on mm. myönnetty arvostettu W.C.Handy -palkinto.

Musiikkiesimerkit:

How High the Moon (N.Hamilton & M.Lewis)
Les Paul, kitara & Mary Ford, laulu, 1951.

Johnny B. Goode (Chuck Berry)
Chuck Berry, laulu ja kitara (Gibson ES 350).
Äänitetty 29-30.12.1957.

Purple Haze (J.Hendrix)
The Jimi Hendrix Experience, Jimi Hendrix, kitara (Fender Stratocaster), 1967.

Smells like teen spirit (säv. Nirvana, san. K.Cobain)
Nirvana, Kurt Cobain, kitara, 1991.

SÄHKÖKITARAN LÄPIMURTO SUOMESSA

Suomessa koetettiin jo varhain rakentaa sähköllä vahvistettuja kitaroita. 1940-luvulla tehtiin kokeiluja, joissa rakennettiin mikrofoneja ja asennettiin niitä akustisiin kitaroihin. Veljekset Gunnar ("Goony") ja Valter Strömmer olivat alan pioneereja. Samoin rakennettiin myös putkivahvistimia. Toinen maailmansota ja maahantuonnin rajoitukset hankaloittivat kuitenkin rakennukseen vaadittavien osien saantia ja suurin osa laitteistosta piti valmistaa itse alusta loppuun.

Sähkökitaran ja etenkin lankkumallien läpimurto tapahtui vasta 1960-luvun alussa, kun "rautalankamusiikin" suosio toi mukanaan uuden sointi-ihanteen. Ulkomaiset kitarat olivat erittäin kalliita ja vaikeita hankkia ja niinpä useat nuoret muusikot aloittivat uransa itse tehdyllä sähkökitaralla.

Helmer Rautsola, lankkukitara (1946)

Näyttelyssä esillä oleva, Helmer Rautsolan rakentama lankkukitara on vanhin säilynyt Suomessa valmistettu sähkökitara, jossa on massiivirunko. Rautsola rakensi ensimmäisen lankkukitaran prototyypin ja siihen sähkömagneettisen mikrofoniin jo vuonna 1945. Seuraavana vuonna rakennettiin esillä oleva kitara, jota myös käytettiin paljon yhtyesoitossa.

Goony Strömmer rakensi tähän "puikkokitaraksi" kutsuttuun soittimeen mikrofoniin ja vahvistimen. Kitara siirtyi Rautsolalta Paavo Partille, joka oli mukana mm. yhteisissä Rytmi Viitonen, Cubanera ja Acre Kari and his Chicago Seven. Partin jälkeen kitaran sai Jaakko Silvennoinen, joka soitti sillä 1950-luvun puoliväliin saakka. Soittimen kielet, kieltenpidikkeet, mikrofoniit ja muut irralliset osat ovat kadonneet vuosien saatossa.

Rautsola oli monessa suhteessa edellä aikaansa. Vasta 1940-luvun lopussa Fender kehitti legendaarisen ensimmäisen lankkukitaramallinsa, joka lopulta tuotiin markkinoille keväällä 1950. Rautsola ei toisin sanoen saanut ajatusta soittimen rakentamisesta Fenderin mallista. Itse asiassa Rautsola oli rakentanut jo vuonna 1945 samalla periaatteella toimivan sähköviulun, joka inspiroi häntä kokeilemaan rakennetta kitaraan. Idea sähkösoitinmallista syntyi tarpeeseen. Rautsola nimittäin soitti viulua ravintolaorkesterissa eikä soittimen ääni kuulunut ilman vahvistusta.

Kalevi Minkkinen, vahvistin (1953)

Suomalaiset entusiastit rakensivat jo varhain vahvistimia. Usein piti turvautua ulkomailla asuviin sukulaisiin ja ystäviin vaadittujen osien saamiseksi. Esillä olevan vahvistimen on rakentanut Kokemäellä radio- ja sähkötekniikko Kalevi Minkkinen, ja sitä voidaan pitää Minkkisen ja paikallisen Blue Band -yhtyeen innovaationa. Vahvistimen etukangas saatiin äidin sohvastä. Sähköjohto työnnettiin kuljetuksen ajaksi vahvistimen sisään takana olevasta reiästä.

Vahvistin oli Blue Bandin kitaristin Jaakko Syrjäsen käytössä, joka kytki siihen Noso-kitaransa.

Gideon & Malmström, havaijikitara

Onni Gideon (Tervonen) (1921-1994) oli monipuolinen muusikko, kontrabasisti ja viulisti, mutta myös viihteentekijä ja TV:stä tunnettu ”Onni-klovni”. Onni Gideon tutustui ulkomaisiin havaijiorkestereihin ja perusti ensimmäisen yhtyeensä jo ennen toista maailmansotaa. Hän suunnitteli itse oman havaijikitaransa ja kokeili mm. kitaran- ja pianonkieliä löytääkseen haluamansa soinnin. Käytännön työn teki kitaranrakentaja Johannes Malmström. Gideon kokeili myös erilaisia vurityksiä ja päätyi tulokseen H, E, G#, H, C#, E, G#, D.

Gideonin ensimmäisiä hittilevyjä olivat *Tiikerihai* ja *Kuningaskobra*, jossa solistina oli Annikki Tähti. Vuonna 1956 hän nauhoitti kappaleen *Hawaiian Rock*, jota on sanottu ensimmäiseksi kokonaan suomalaisin voimin toteutetuksi rock-kappaleeksi.

Ensio Härmälä, kotitekoinen sähkökitara

Ensio Härmälä soitti kitaraa turkulaisessa SOS -yhtyeessä 1960-luvun alussa. Yhtyeen esikuvana oli englantilainen the Shadows, joka loi uuden sointi-ihanteen ajan nuorille muusikoille. Suomessakin kaivattiin tuolloin sähköllä vahvistetun lankkukitaran sointia, mutta harvoilla muusikoilla oli mahdollisuuksia hankkia itselleen amerikkalainen alkuperäissoitin. Sen sijaan kitarat valmistettiin itse. Yksi alan pioneereista oli Turun rocklegenda Tommie Mansfield, joka rakensi kitaroita sekä itselleen että muille. Myös Ensio Härmälä rakensi itselleen kitaran ja kiillotti ahkerasti sen runkoa hammastahnalla (”jälkeenpäin tuli mieleen että hammastahna on hiova, ei kiillottava”). Härmälä vaihtoi jo ennen 1960-luvun puoliväliä kotitekoinen kitaransa Turun ensimmäiseen ”aitoon” Fender Stratocasteriin, jossa oli Sunburst -väritys.

Esillä olevassa SOS-kuvassa nähdään yhtyeen muusikot soittiminen vuonna 1962. Vasemmalla Mauritz Åkerman, jolla on yksi Mansfieldin valmistamista Stratocaster-kopioista. Åkermanin vieressä basisti Arto Atrava ja Ensio Härmälä kotitekoinen sähkökitaransa kanssa. Oikealla rumpali Tauno Huhtala.

Tekniikan Maailma -kitara, valmistaja tuntematon

Suomalainen aikakauslehti Tekniikan Maailma julkaisi numerossa 10/1963 sähkökitaran rakennusohjeet otsikolla ”150 markan kitara”. Lehdessä julkaistiin myös ohjeet, joiden mukaan saattoi itse rakentaa yhtyeessä tarvittavia muita soittimia ja välineitä. Ohjeet piirustuksineen ja rakennusohjeineen olivat hyvin

suosittuja ja useat nuoret muusikot saivat niistä apua omiin yrityksiinsä valmistaa parempia ja kestävämpiä soittimia.

Landola, puoliakustinen sähkökitara

Suomalaisen Landola-kitaratehtaan mallistossa oli 1960-luvun lopussa jo kaksitoista sähkökitaramallia, puoliakustisia malleja oli kaksi. Gibsonin 335-mallin mukaisesti rakennettiin 6 ja 12-kielisiä kitaroita ja 4- ja 8-kielisiä bassoja. Kitaroiden vartalo on koivu- ja mahonkilaminaattia, otelauta ruusupuuta. Kitaroissa on kaksi mikrofonia, joille on omat äänen sävyn ja voimakkuuden säätimet ja kolmiasentoinen mikrofonikytkin.

Jaakko Noso, ”lankkukitara” (1954)

Johtavat sähkökitarat valmistettiin Yhdysvalloissa, mutta jo 1960-luvulla useat valmistajat eri puolilla Eurooppaa ja muualla maailmassa kopioivat niitä enemmän tai vähemmän suoraan. Kotimaiset valmistajat, kuten Noso, valmistivat myös muutamia massiivirunkoisia sähkökitaramalleja. Noson sähkökitaramallistossa oli mm. ”lankkukitara”, havaijikitara sekä myös Fender Stratocaster-kopioita. Jaakko Noso ehti luoda suhteellisen suuren kitaratehtaan Järvenpäähän, mutta muutti lopulta vuonna 1966 Kanadaan.

Fender, Stratocaster (1962) ”Emma 1”

Fender, Stratocaster (1962) ”Emma 2”

Suomen suosituin rautalankayhtye The Sounds oli Suomessa yksi ensimmäisistä yhtyeistä, jotka hankkivat itselleen Fender Stratocaster -kitarat. Muusikot tilasivat soittimet Levytukun kautta suoraan Fenderin myyntiosastolta Santa Anasta. Soittimia käytettiin heti The Soundsin ensimmäisellä singlelevyllä *Emma*, josta tuli suurmenestys Suomessa ja joka myi jopa erittäin hyvin Japanissa.

Henrik Granö soitti esillä olevalla ”Emma 1- kitaralla” *Emman* soolot ja muita The Soundsin levyjä. Vuonna 1964 kitara siirtyi Kaj Westerlundin omistukseen ja sitä käytettiin mm. Eero & Jussi and the Boys -yhtyeen ensimmäisellä levyllä *Número 1*. Westerlund maalautti kitaran mustaksi ja asennutti siihen mikserin. Myöhemmin kitara kuului Hurriganesin Albert Järviselle, joka käytti sitä pääasiassa Roadrunner -kauden aikana. Järvinen teki kitaran muutamia teknisiä muutoksia. Hän mm. asensi uudet mikrofonit, mutta laitto myöhemmin alkuperäiset takaisin. Niin ikään hän asensi uuden tallan, mutta myöhempi omistaja vaihtoi alkuperäisen tallan takaisin. Kitaran maaliväri poistettiin ja korvattiin lakalla. Nykyään kitaran omistaa Lasse Kvist, joka soitti bassoa 1960-luvulla The Boys -yhtyeessä.

Näyttelyn ”Emma 2-kitaraa” soitti Bobi Söderblom, The Soundsin säestyskitaristi, *Emma*-hitin äänityksessä. Kitaran omisti 1960-luvun lopulla

Nono Söderberg. Vuonna 1970 Kaj Westerlund osti soittimen, joka oli vielä tuolloin pitkälti alkuperäisessä kunnossa. Westerlund vaihtoi ajan tavan mukaan keskimmäisen mikin Gibson Humbuckeriin, poisti maalin ja lakkasi rungon. 1980-luvulla hän kuitenkin restauroi soittimen niin, että se sai alkuperäisen värivaihteensa ja mikrofonisarjan.

The Sounds-valokuvassa näkyvät ryhmän alkuperäisjäsenet soittiminen: Peter Ekman, basso, Henrik Granö, kitara, Johnny Liebkind, rummut ja Bobi Söderblom, kitara.

Albert Järvisen kuvan on ottanut Peter Jansson Rock-Jerry -levyn nauhoituksen aikana.

Fender, Twin-Amp vahvistin (1960)

Näyttelyn 80-wattinen Twin-Amp-malli oli aikanaan voimakkain markkinoilla oleva vahvistin. Malli lanseerattiin vuonna 1952 ja siinä oli vaikuttavasti kaksi paria 12-tuuman kaiuttimia. Vuonna 1960 tehtiin radikaali ratkaisu ja nostettiin äänenvoimakkuus 80 wattiin, minkä lisäksi äänensäätelynapulat sijoitettiin vahvistimen etupuolelle. Ajan hengen mukaisesti muusikot eivät enää seisleet vahvistimien takana soittaessaan, vaan niiden edessä.

Näyttelyn yksilö on epätavallinen malli, jossa on vaaleaa, sileää Tolexmuovia ja valkoiset nappulat. Vahvistin on aiemmin kuulunut Johan Sprungille, joka on kirjoittanut alan perusteoksen *Fender Amps: The First Fifty Years*.

Musiikkiesimerkit:

Hawaiian Rock (Onni Gideon)

Onni Gideon (Tervonen), havaijikitara. Äänitetty 1956.

Emma (trad., sov O. Antero & J. Liebkind)

The Sounds, kitarat: Henrik Granö & Bobi Söderblom (Fender Stratocaster). Äänitetty 1962.

Get On (R. Aaltonen, C. Häkkinen & A. Järvinen)

Hurriganes, Albert Järvinen, kitara (Fender Stratocaster/Gibson 355), 1974.

SUOMALAINEN KITARANRAKENNUS TÄNÄÄN

Eurooppalainen kitarateollisuus hiipui jo 1970-luvulla tuotannon siirtyessä Kaukoitään, mutta Landolan kitaratehdas jatkoi poikkeuksellisesti Pietarsaassa 2000-luvun alkuvuosiin asti. Kitaroita valmistetaan maapallolla noin 6-7 miljoonaa kappaletta vuodessa ja niiden tuotanto on siirtynyt suurimmalta osaltaan Kiinaan.

Vuonna 1984 perustettu Ikaalisten soitinrakennuskoulu on kasvattanut kitarantekijöiden uuden sukupolven. Koulun perustamisen aikaan Suomessa oli Landolan lisäksi 3-4 pientä käsityöpajaa. Tällä hetkellä Suomessa toimii noin 50 kitara-alan yritystä, joista suurimpien tuotantomäärä lähentelee sataa kitaraa vuodessa. 1990-luvulla suomalaisten käsityöläisten kitarat saivat myös kansainvälistä huomiota ja niiden ulkomaanvienti lähti käyntiin. Innovaatiot, persoonallinen muotoilu, kokeilunhalu, ekologiset arvot ja kierrätys ovat tunnusomaisia piirteitä tämän päivän kitaranrakennukselle.

Kitaranrakennus on myös suosittu harrastus. Monet muusikot ja taiteilijat ovat myös olleet kiinnostuneita kitarasta symbolina tai pelkästään esteettisenä esineenä.

Juha Nuutinen, ”Suomi-kitara” (n. 1977)

Juha Nuutinen alkoi rakentaa kitaroita 1970-luvun alussa Helsingissä. Hän on rakentanut sekä akustisia että sähkökitaroita. Viime vuosina hän on tehnyt myös kokeillut kierrätysmateriaalien käyttöä ja ulkomuodoltaan uutta luovien kitaroiden rakennusta.

Juice Leskisen mukaan Suomi-kitaran idean taustalla oli ajatus siitä, että ”olisi hienoa, jos kiertueella voisi nähdä, missä kohtaa Suomea milloinkin ollaan”. Nuutinen rakensi kitaran Schecterin ja Fenderin Telecaster-osista sekä vanhasta koulukartasta. Leskinen käytti kitaraa erityisesti 1980-luvulla ja hänen mukaansa ”joka toinen suomalainen kitaristi, joka on ollut samalla keikalla kuin minä, on lainannut kitaraa soittaakseen sillä *Pilvee, pilvee*”.

Näyttelyn valokuvan Juice Leskisestä on ottanut Pekka Elomaa uudenvuodenkonsertissa Helsingin jäähallissa vuonna 1986.

Tuomari Nurmio, kanisterikitara

Tuomari Nurmion kanisterikitara on oikeastaan pikemminkin osa Nurmion kuvataideprojektia kuin varsinainen soitin. Kanisterikitaran idea sai alkunsa kun Nurmio käytti romua taiteensa materiaalina ja päätti rakentaa visuaalisesti näyttävän kitaran. Kitara on rakennettu vanhasta venäläisestä bensiinkanisterista ja vanhasta bassonkaulasta, joita on lyöty kirveellä ja maalattu. Kitaraa on mm. käytetty Mildred Lehtisen kansikuvissa levyllä *Luuta ja nahkaa*.

Ruokangas, Sampo-kitara

Sähkökitararoihin erikoistuneen, hyvinkääläisen kitaranrakentaja Juha Ruokankaan Sampo-kitara on uniikki soitin. Kitara on kehitetty Ruokankaan Duke-mallien pohjalta. Siinä on seitsemän kieltä ja kuva-aihe Akseli Gallen-Kallelan maalauksesta *Sammon puolustus*. Kitaran kuvapinta on tehty sadoista käsin leikatuista pienistä simpukankuoren paloista, puusta, luusta, messingistä ja kuparista.

Versoul, Raya baritonikitara (2000)

Kari Niemisen helsinkiläisellä Versoul -yhtiöllä on laaja valikoima persoonallisesti muotoiltuja kitaroita. Siihen kuuluu akustisia, sähköisiä, elektroakustisia, klassisia ja baritonikitaraita sekä resonaattori- ja sitar-kitaroita. Baritonikitara on kielten pituuden ja virityksensä puolesta eräänlainen kitaran ja basson välimuoto. Versoulin malli viritetään esimerkiksi A, D, C, G, D, A.

Versoul hakeutui jo varhain kansainvälisille markkinoille. Useat kansainvälisesti tunnetut artistit käyttävät yhtiön kitaroita, kuten esimerkiksi espanjalainen kitaristi Amancio Prada, The Whon Roger Daltrey, jazzkitaristi Kenny Burrell ja Rolling Stonesin Ron Wood.

Finnish Guitar Works, ”ilmakitara”

Finnish Guitar Works perustettiin 1980-luvun alussa. Yhtiö toimii Tampereella ja se valmistaa sähkökitaroita ja bassokitaraita. Se tunnetaan ennen kaikkea Matti Nevalaisen Flying Finn -kitaroista. Yhtiöstä tuli suunnannäyttävä suomalaisten kitaranrakentajien kansainväliselle menestykselle kun Nevalaisen Flying Finn – kitara vuonna 1995 esiteltiin alan raamatussa, Guitar Playerissä.

Esillä oleva kitara on tehty akryylista. Se tullaan luovuttamaan vuoden 2007 Ilmakitaransoiton Maailmanmestaruuskilpailun voittajalle. Kilpailu on järjestetty Oulussa vuodesta 1996 ja se herättää nykyään suurta kansainvälistä kiinnostusta.

Flaxwood, komposiittikitara

Heinävaarassa toimivan Flaxwoodin kitarat valmistetaan luonnonkuitukomposiitista menetelmällä, jonka yhtiö on itse kehittänyt ja patentoinut. Tarkoituksena on ollut mm. saada aikaan pidempään soiva ääni, joka myös on helposti hallittavissa ja vakaa. Luonnonkuitukomposiitti ei ikäänny samalla tavalla kuin puu ja se on laadultaan tasaista. Materiaali on myös kevyempää, ekologisempaa, eikä niin herkkää ilmastonmuutoksille kuin vanhat jalopuulajit. Kitaran runko ja kaula valmistetaan ruiskuvalumenetelmällä, minkä jälkeen kokoonpano, maalaus ja otelaudan nauhoittaminen tehdään käsin.

Kimmo Nissinen, Scratch-kitara

Oululainen Kimmo Nissinen on muusikko ja Ikaalisten soitinrakennuskoulusta valmistunut kitaranrakentaja. Hän on erikoistunut tekemään veistoksellisia soittimia kierrätystuotteista. Nissinen on käyttänyt soittimissaan mm. lattiamoppia, pesukoneen rumpua, wok-pannua, erilaisia auton- ja moottoripyörän osia, lapiota, kahvinkeitintä ja Mehu-Maijaa. Suuri osa Nissisen tuotannosta on löytänyt tiensä kuvataidegallerioihin.

Esillä oleva kitarassa on sisäänrakennettu scratch-levysoitin. Soitinta on toisin sanoen mahdollista käyttää paitsi kitarana myös "scratchaavana" levysoittimena. Kitara on tehty moottoripyörän vanteesta ja LP-levyistä, säädettävä kaula on vaahteraa ja otelauta merbauta. Soittimessa on vaijerilla toimiva tremolo, pedaali on tehty lastenvaunujen jarruvivusta, silitysraudasta ja pesukonemetallista. Äänen voimakkuuden säätimet on tehty hauleista.

Musiikkiesimerkit:

Pilvee, pilvee (säv. & san. J.Leskinen, sov. A.Tikanmäki)
Juice Leskinen Grand Slam, kitaristivieras: Pantse Syrjä. Live 1983.

Scratch (Kimmo Nissinen)
Kimmo Nissinen, kitara (singlelevy-scratchilla ja tremolopedaalilla), 2006.

KIRJALLISUUTTA (valikoima)

- Bacon, Tony (2002) *50 years of the Gibson Les Paul*. Backbeat Books.
- Carter, Walter (2003) *Gibson Guitars: 100 Years of an American Icon*. Gibson Publishing.
- Denyer, Ralph (2005) *Suuri kitarakirja*. Helsinki: WSOY.
- Duchossoir, A.R. (1991) *The Fender Telecaster*. Hal Leonard Publishing Company.
- Duchossoir, A.R. (1995) *The Fender Stratocaster*. Hal Leonard Publishing Company.
- Iwanade, Yasuhiko (1999) *The Beauty of the Burst*. Hal Leonard Publishing Company.
- Kuloniemi, Esa & Laine, Pekka (2005) "Kuusikielinen Suomi". *Suomi soi 2: Rautalangasta hiphoppiin*. Helsinki: Tammi.
- Minhinnet, Ray & Bob Young (2001) *The Story of Fender Stratocaster*. Backbeat Books.
- Nieminen, Rauno (1993) *Landola 1942-1992*. Soitintutkimuskeskuksen julkaisuja nro 1/Publikation nr 1 från Centret för musikinstrumentforskning.
- Nieminen, Rauno (1995) *Soiva puu: Soitinrakentajia Suomesta*. Suomen kotiteollisuusmuseon julkaisuja 11, Jyväskylä.
- Nieminen, Rauno (1995) "Sähkökitaran pioneerit Suomessa". *Musiikin Suunta* 2/1995.
- Nieminen, Rauno (1998) "Mikrofoneja magneetin murusista". *Riffi* 2/1998.
- Saastamoinen, Ilpo (1984) *Spela gitarr!* Stockholm: P.A.Norstedt & Söners Förlag. (orig. *Kitarakirja*)
- Sprung, John & John Teagle (1995) *Fender Amps: The First Fifty Years*. Hal Leonard Publishing Company.
- Waksman, Steve (2000) *Instruments of Desire: The Electric Guitar and the Shaping of Musical Experience*. Harvard University Press.
- Wheeler, Tom (2004) *The Stratocaster Chronicles*. Hal Leonard Publishing Company.
- Österberg, Ann-Marie (red.) (2000) *Elgitarrer: med instrument ur bröderna Ådhens samling*. Stockholm: Musikmuseet.

Valmistajien myyntiluetteloita (Fender 1950-luvulta tähän päivään, Gibson 1920-luvulta tähän päivään, National 1930-luku)

Tietoja suomalaisista soitinrakentajista:

<http://www.lpkky.fi/ikata/soitinrakennus/soitinrakentajat.html>

SIBELIUS-MUSEO KIITTÄÄ:

Honey Aaltonen
Marianne af Björkesten
Finnish Guitar Works, Matti Nevalainen
Flaxwood, Kim Lerche
Jaakko Furman
Markku Helismaa
Ensio Härmälä
Ilkka Immonen
Ikaalisten soitinrakennuskoulu, Tero Siromaa
Kristoffer Kvist
Lars Kvist
Antero Laiho
Juha Laitila
Landola, Erkki Noromies
Juice Leskinen
Johnny Liebkind
Per-Olof Löfberg
Musictec, Tapani Kärnä
Rauno Nieminen
Kimmo Nissinen
Hannu Nurmio
Juha Nuutinen
Kari Purssila
Jussi Raittinen
Leena Rautavaara
Juha Ruokangas
Soitin Laine
Patricia Tiihonen
Versoul, Kari Nieminen
Laila Viherluoto
Ville Westerlund

Teksti: Johannes Brusila, Rauno Nieminen ja Per-Olof Löfberg
Näyttelysuunnittelu: Johannes Brusila yhteistyössä Per-Olof Löfbergin kanssa
Näyttelyn visuaalinen suunnittelu: Suunnittelutoimisto Amerikka
Julistetulostus: TS-Tulostus
Asennus: Mainoxipaikal

Copyright: Sibelius-museo ja kirjoittajat. Kaikki oikeudet pidätetään.

Sibelius-museo, Piispankatu 17, 20500 Turku
www.sibeliusmuseum.abo.fi